

Overweging 23 september 2018

elkaar recht doen

Lezingen: Wijsheid 1, 1-7; Jakobus 3, 16- 4, 6; Marcus 9, 30-37.

De lezingen die we hoorden hebben een hoog pedagogisch karakter. Zij proberen ons te onderwijzen in de wijsheid die van boven is en een leven naar de geest die in ons is gelegd. Balancerend op de rand van moralisme, moeten we toch proberen aan de kant van de ethiek te blijven. Wijsheid ontwikkelt zich in het domein van de verantwoordelijke keuze en niet in de vaak benauwde sfeer van moralisme.

Mede daarom ga ik uit van een zin uit de tekst van de Jakobusbrief. En wel vers 4,5 dat zegt: ‘met na-ijver verlangt hij de geest die hij in ons deed wonen’. De NBV interpreteert die geest als de levensgeest die is ingeblazen en vertaalt: “Hij die ons het leven gaf, maakt er vurig aanspraak op”. Zonder nu verder op die keuze in te gaan, ga ik uit van de betekenis van dit niet in de Schrift te traceren citaat. In beide vertalingen zegt het dat God vurig en exclusief verlangt naar hetgeen hij in ons heeft gelegd. En dat is zijn eigen Geest en zijn eigen leven. Het is die fundamentele eigenschap van ons mens-zijn die verlangt aan het licht te komen in de wereld.

In die zin zijn we ook geen vriendjes van de wereld, maar staan in een bepaalde verantwoordelijke verhouding tot de wereld. Het is van belang te begrijpen wat hier onder de wereld wordt verstaan. Dat is natuurlijk niet het moderne begrip van wereld als filosofisch gegeven. Ook niet het universum. En ook niet de wereld als schepping. Wat hier bedoeld wordt is de ongeordende op zichzelf betrokken wereld van mensen. Dit in tegenstelling tot de geordende op God betrokken samenleving van mensen. Dit laatste sluit aan bij de tekst uit Wijsheid: “De geest van de Heer vervult het aardrijk”.

Je zou kunnen denken dat wereld en aardrijk hetzelfde zijn, maar dat is toch niet waar. Voor aardrijk gebruikt de Griekse bijbeltekst het woord ‘oikoumenè’. We kennen het als oecumene en er wordt mee aangegeven de door mensen bewoonde wereld, niet de wildernis, maar de bewoonbare wereld. En zo komen we stap voor stap verder in ons begrip van de tekst. Het gaat om een tegenstelling tussen een wereld waarin mensen uitsluitend op zichzelf betrokken zijn en een wereld waarin mensen op elkaar betrokken zijn. Schematisch geredeneerd leidt het één tot eenzaamheid, jaloezie, competitie, oorlog, machtsuitoefening en zelfverheffing; het ander tot verbondenheid, compassie, samenwerking, respect en hulpvaardigheid.

Het één een wereld waarin je voortdurend over je schouder moet kijken en het ander een wereld waarin je je vrij en veilig kunt voelen. Aan ons de keuze.

Zo ontvangen we de wereld om er een bewoonbare plaats van te maken. Het besef van wie we als mens zijn geeft aan wat ons te doen staat. Onze ethiek vindt zijn basis niet in externe regels, maar heeft een ontologisch fundament, dat wil zeggen het stoelt op wie we zijn in religieuze zin. Ethiek is enerzijds de uitdrukking van wie we zijn als mens, tegelijk daagt de ethische keuze ons uit om te worden wie we kunnen zijn als op God en mens betrokken persoon in relatie tot de medemens. De naaste opent ons tot wie we als verantwoordelijk medebewoner van die bewoonbare wereld mogen worden. De naaste biedt ons de mogelijkheid ons als medemens waar te maken.

De wijsheid waarover wordt gesproken in de eerste lezing is niet anders dan de liefde tot gerechtigheid. De wijsheid die van boven is, uit de Jakobusbrief, niet anders dan leven naar de geest van God die in ons werkzaam wil zijn. Wat van boven is verlangt beneden geleefd te worden. En wat van God is verlangt intens in de wereld en onder mensen zichtbaar te worden. Het gaat er juist om om de verwijdering tussen God en mens te verkleinen, de wereld te heiligen, zodat mensen elkaar naderbij komen. De afstand die wij als mensen tot elkaar scheppen is ook de afstand die ons gescheiden houdt van God en van onze bestemming. Zozeer zijn het spreken over God en mens met elkaar verweven dat de identiteit van de een niet los gezien kan worden van de identiteit van de ander. Wat je zegt over de een, heeft consequenties voor de ander.

Zoals we een verantwoordelijkheid hebben tot de wereld om haar van onbezielde kosmos tot een bewoonbare plek te maken, zo hebben we ook een verantwoordelijkheid jegens elkaar met betrekking tot de menselijkheid van die wereld.

De wijsheid heeft mensen lief en is wars van list en leugen en gemakkelijke redeneringen die geen recht doen aan wat rechtvaardig is en juist. Zij houdt zich ver van kromme redeneringen (skolioi logismoi) die goed moeten praten wat verkeerd is.

De wijsheid van omhoog is gericht op vrede en goede verhoudingen met de medemens, zij is vriendelijk voor ieder, voor rede vatbaar, barmhartig. Zij is dat zonder aanzien des persoons, want alleen zo kan zij voor ieder respect hebben en iedere mens in zijn en haar waarde laten en tot recht laten komen.

In een wereld van macht en onderdrukking, van concurrentie op leven en dood, op banen en brood kan dat niet. Daarin is het recht van de een competitief met het recht van de ander. Met andere woorden een model waarin mijn recht gaat ten koste van het recht van de ander. Dat is een soort verdelende rechtvaardigheid waarover ruzies bij echtscheiding ontstaan.

Dit kan eigenlijk nooit tot een vreedzame samenleving leiden. De gerechtigheid waarvan in de Schrift sprake is, is een andere. Het is een gerechtigheid die stoelt op liefde en barmhartigheid. Een gerechtigheid die in de eerste plaats de ander tot recht wil brengen.

Dat is de houding van God jegens mensen, en zou, naar het voorbeeld van Jezus, ook de houding van mensen jegens elkaar moeten zijn.

Dit uitgangspunt biedt diepte aan het wat vlakke verhaal van het Evangelie.

Kennelijk hebben de leerlingen ten opzichte van elkaar een wat competitieve houding. De een wil dichter bij Jezus staan en een belangrijker leerling zijn dan de ander. Jezus, die zich als dienaar van allen beschouwt, maar die eerder in dit hoofdstuk door de schrijver van het Marcusevangelie op gelijke hoogte met Elia en Mozes is afgebeeld, maakt duidelijk dat in zijn wereld niemand zich boven de ander kan verheffen en geen boven de ander staat. Hij laat zien dat ware grootheid erin bestaat je als leerling dienstbaar te maken aan de groei van die wereld. En dat kan alleen maar wanneer je bereid bent de ander te dienen. Niet als slaaf, maar als vrije mens. Niet om de ander naar de ogen te zien, maar in het hart te kijken en daar het verlangen naar waarlijk leven te ondersteunen. In die wereld is iemand recht doen niet zozeer een zaak van procentje bij of minder, maar iemand bijstaan mens te worden, iemand bewaren voor het leven waarnaar God zo na-ijverig uitziet. Dat wil niet zeggen dat dat procentje niet belangrijk is voor het gevoel gewaardeerd te worden en

voor het rechtvaardigheidsgevoel in de maatschappij. Ook de maatschappij heeft een ethische plicht om ingezetenen te voorzien van hetgeen zij, ook in materiële zin, nodig hebben om hun leven tot ontplooiing te kunnen brengen. En dat ook zonder aanzien des persoons.

Voor een leven naar de geest biedt de Jakobusbrief heel behartenswaardige teksten. De brief verdient het om in zijn geheel gelezen te worden, ook al is deze soms wat ongenueanceerd. Maar soms moet je de dingen wat aanzetten om het duidelijk te maken. Dat doet Jezus ook. Hij laat geen misverstand bestaan over zijn voorkeursoptie voor de kleinen en kwetsbaren, de weerlozen. Dat wordt in de hiernavolgende tekst van hoofdstuk 9 nog sterker aangezet.

Als ons dat onrustig maakt, is dat goed. Het gebrek aan gerechtigheid en vrede in onze wereld zou ons een doorn in het oog moeten zijn, het lot van de machtelozen en de afstand tot het ideaal van een bewoonbare en menselijke wereld een doorn in het vlees. Het moet ons onrustig maken en wakker houden, zodat we ons niet in slaap laten sussen, want het is nog lang geen sabbat voor de Heer. Gelukkig gebeurt er ook veel goeds. En dat kunnen we ook dagelijks ervaren. Mogen we aansluiten bij die beweging van het goede, de beweging van Gods geest die het aardrijk tot vervulling wil brengen (pleroma) om vol vertrouwen en blijmoedig ons daaraan dienstbaar te maken en te bouwen aan die toekomst die ons aller erfgoed is. Amen.